

ного розвитку, який значною мірою обумовлений стабільністю суспільно-політичного буття, яке забезпечується домінуванням виконавчої влади. Автор вважає, що природі етатистської держави найбільшою мірою відповідає авторитарний режим.

Ключові слова: авторитарний режим, влада, демократичний режим, держава, державний режим, етатистська держава, тоталітарний режим.

Summary

Dzholos S. V. State Regime Form of Etatistic State. — Article.

The article is devoted to the etatistic state regime study. We came to the conclusion that social well-being depends on the level of social and economic development, which is impossible without social and political stability. Domination of the executive power is also necessary. Author thinks that authoritarian regime mainly corresponds to etatistic state nature.

Keywords: authoritarian regime, democratic regime, etatistic state, power, state, state regime, totalitarian regime.

УДК 343.13

Ю. І. Микитин

МЕДІАЦІЯ ЯК СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ЗА І ПРОТИ

Питання впровадження відновного правосуддя, медіації у кримінальний процес набувають все більшої актуальності та необхідності його врегулювання на законодавчому рівні.

У розрізі даного проблемного аспекту, не вдаючись до аналізу наукових підходів, зазначимо, що, на нашу думку, медіація у кримінальних справах — це добровільний і конфіденційний процес, який спрямований на вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим та правопорушником (підозрюваним, обвинуваченим, підсудним) за участю нейтральної особи (медіатора).

Зосередимо свою увагу на проблемі можливості функціонування медіації як окремої стадії кримінального процесу. Насамперед виділимо ознаки стадії кримінального процесу, проаналізувавши визначення цього поняття, наприклад, Є. Г. Коваленка, В. Т. Малярєнка [4, 35], а також Ю. П. Яновича [19, 10], оскільки ми погоджуємось з даним підходом [7, 18].

Отже, стадія кримінального процесу: 1) відносно самостійна його частина; 2) характеризується конкретними завданнями; 3) має особливе коло учасників; 4) супроводжується специфічними діями; 5) передбачає наявність певного кола процесуальних рішень.

Про відносну самостійність частини кримінального процесу можна вести мову у випадку наявності інших вказаних характерних ознак.

Проаналізуємо, чи володіє медіація вказаними ознаками.

Завдання. Завдання стадії — це наперед визначений, запланований для виконання обсяг процесуальної діяльності, яку необхідно здійснити для досягнення мети кримінального процесу [6, 15]. Відповідно до статті 2 Криміналь-

но-процесуального кодексу завданнями кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності, і жоден невинний не був покараний [5]. Відзначимо, що першочерговим завданням кримінального судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь. Дане положення відповідає конституційним нормам, що закладені в Основному Законі держави [1].

З'ясуємо, наскільки завдання медіації відповідають провідному завданню кримінального процесу. Вважаємо, що основоположним завданням медіації є вирішення кримінально-правового конфлікту між потерпілим та правопорушником. З нього можна виокремити інші завдання медіації як форми відновного правосуддя, які фактично є інструментами, способами вирішення кримінально-правового конфлікту і мають похідний характер. На нашу думку, до них належать: 1) примирення сторін; 2) відшкодування шкоди, завданої злочинцем; 3) усвідомлення правопорушником протиправності своєї поведінки і її наслідків.

Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах» виділяє такі завдання, на які спрямована медіація: врахування інтересів і залучення зацікавлених осіб до процесу; визнання законних інтересів потерпілого, які виникли внаслідок злочину; діалог потерпілого з правопорушником з метою відшкодування моральних та матеріальних збитків; розвиток почуття відповідальності у правопорушника та надання йому можливості для виправлення; підвищення ролі окремої особистості та громади у запобіганні злочинам та конфліктам [9].

Вважаємо, що наведені завдання медіації цілком відповідають завданню охорони прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному процесі.

Отже, медіація має власні завдання, які співзвучні з загальними завданнями кримінального процесу.

Особливе коло учасників. У даному випадку слід говорити не так про особливе коло учасників, як про їх особливий статус на певному етапі. Деякі з учасників є традиційними для декількох стадій кримінального процесу. Наприклад, потерпілий. Цей учасник з'являється на стадії досудового слідства та існує в межах наступних стадій кримінального процесу.

Ще один традиційний учасник усіх стадій кримінального процесу — обвинувачений (підсудний). Назвемо його правопорушником. Якщо розглядати медіацію як стадію кримінального процесу між досудовим слідством і попереднім розглядом справи суддею, то правопорушник розглядається як обвинувачений. У випадку розташування медіації між такими стадіями кримінального процесу, як попередній розгляд справи суддею та судовий розгляд, правопорушник перебуватиме у статусі підсудного. Тобто у випадку зміни процесу-

альної назви («обвинувачений» чи «підсудний») не змінюється конкретна фізична особа, щодо якої порушено і здійснюється кримінальне провадження.

Відповідно, виходячи з самого поняття медіації та кримінального процесу загалом, на стадії медіації існуватимуть два традиційні учасники кримінального процесу: потерпілий та обвинувачений (підсудний). Але вони будуть наділені специфічним статусом (правами та обов'язками), що нехарактерний для інших стадій кримінального процесу та властивий саме медіації.

Особливість статусу учасників медіації ґрунтується на деяких її принципах (добровільність, конфіденційність тощо).

Правовий статус сторін у межах медіації потрібно розглядати у двох аспектах: 1) загальнопроцесуальному — широкому; 2) специфічному (особливому) — вузькому.

У широкому розумінні правовий статус сторін медіації безпосередньо пов'язується з усім кримінальним процесом. Він характеризується загальнопроцесуальними правами і обов'язками сторін, але з врахуванням специфіки стадії медіації. Наприклад, сюди можна віднести право відмовитись від участі в медіації на будь-якому етапі її проведення; бути поінформованими про суть процедури медіації та її наслідки; залучати до процедури медіації родичів, а також інших осіб, повідомивши про це медіатора; заявляти клопотання про врахування слідчим чи судом результатів, досягнутих за підсумком медіації, на подальший хід справи.

У вузькому розумінні сторони медіації наділені певним спектром прав і обов'язків, які мають менше значення у глобальному розумінні кримінального процесу, але які необхідні для участі та реалізації своїх прав та інтересів під час самої процедури медіації. До них, наприклад, можна віднести право висловлювати свою думку щодо обставин злочину та позиції у справі, ставити запитання у ході процедури, пропонувати можливі шляхи вирішення кримінально-правового конфлікту, підписувати угоду за результатами медіації та інше.

Окрім зазначених сторін медіації (потерпілий, обвинувачений (підсудний)) існують інші учасники цієї потенційної (у нашому дослідженні) стадії кримінального процесу — їхні представники. Як для стадії кримінального процесу, представник потерпілого, обвинуваченого (підсудного) не є новим суб'єктом. Також такий учасник є традиційним для самої медіації, особливо у випадку, коли у ній бере участь неповнолітня особа. Більше того, якщо стороною медіації є неповнолітній, то участь його батьків чи інших законних представників є обов'язковою. У розрізі, наприклад, українського кримінального процесу та з огляду на статтю 32 Кримінально-процесуального кодексу, представляти сторону медіації можуть законні представники або близькі родичі.

Оскільки шкода злочином може бути завдана і юридичній особі, то від її імені у медіації може брати участь відповідний представник. Тобто відзначаємо, що учасником медіації, в тому числі і як стадії кримінального процесу, може бути представник юридичної особи.

Неоднозначною, на нашу думку, є проблема участі адвоката як представника

під час медіації. Недопущення його до участі у медіації суперечило б основоположним демократичним принципам, правам сторін медіації. Тому вважаємо за доцільне віднесення цього суб'єкта кримінального процесу до групи представників сторін при проведенні процедури медіації.

Відзначимо, що представники сторін мали б володіти тими ж правами і нести ті ж обов'язки, що й самі сторони медіації. Зрозуміло, в межах специфіки свого загального кримінально-процесуального статусу.

Коло учасників медіації як стадії кримінального процесу, попри їх традиційність для інших стадій, розширене одним специфічним учасником — медіатором (посередником). Як бачимо, наявність цього суб'єкта є нововведенням як для окремої стадії, так і для кримінального процесу в традиційному його розумінні загалом.

Отже, медіація характеризується наявністю, по-перше, суб'єктів із притаманним тільки для неї статусом у межах кримінального процесу, по-друге, має специфічного учасника — медіатора. Тобто медіація має особливе коло учасників.

Специфічні кримінально-процесуальні дії. Дана ознака кримінального процесу передбачає певну діяльність, що не характерна для інших стадій кримінального процесу, а властива тільки одній. Наприклад, для стадії досудового слідства — це слідчі дії. Для такої стадії, як медіація, особливою кримінально-процесуальною дією є організація і проведення зустрічі сторін кримінально-правового конфлікту за посередництва медіатора з метою його вирішення, тобто сама процедура медіації.

Поряд із процесуальною діяльністю, самостійна стадія кримінального процесу має характеризуватися наявністю певних етапів.

Медіації властиві особливі етапи. Загальноприйнятими у світовій та вже й в українській практиці є такі етапи процедури медіації [8, 7]: 1) передача справ на медіацію (направлення справи на процедуру, реєстрація справи, призначення медіатора); 2) премедіація (встановлення контакту та зустріч з правопорушником, встановлення контакту та зустріч з потерпілим, зустріч з іншими учасниками медіації, узгодження спільної зустрічі); 3) медіація (підготовка зустрічі, вступне слово медіатора, розповідь учасниками свого бачення кримінально-правового конфлікту, обговорення шкоди, завданої злочином, та шляхів її компенсації, укладання угоди); 4) звітність, моніторинг та закриття справи (звітність перед інстанціями, які направили справу на медіацію, моніторинг виконання договору, закриття медіаційного провадження справи після підтвердження його виконання).

Отже, медіація характеризується специфічними кримінально-процесуальними діями і етапами.

Наявність певного кола процесуальних рішень передбачає не тільки їх існування взагалі, а й передбачає, щоб такі рішення були кінцевими, підсумовували діяльність в межах стадії кримінального процесу. Процесуальне рішення передбачає його формалізацію у певному акті владного характеру. Наприклад, на стадії судового розгляду — це вирок чи ухвала суду.

У межах медіації може існувати два види формалізованих документів: 1) звіт медіатора про проведену медіацію; 2) договір сторін медіації, укладений за її результатами.

Однак, по-перше, такі документи досить умовно можна назвати рішеннями, оскільки: а) звіт медіатора тільки констатує факт проведення медіації, містить інформацію про її кінцевий результат, але аж ніяк не може передбачати вказівку на подальший хід кримінального процесу. Функції медіатора обмежені виключно його посередницькою роллю при вирішенні кримінально-правового конфлікту і не стосуються правомочності визначати подальший перебіг кримінального процесу; б) договір сторін не може бути рішенням при вирішенні кримінальної справи, оскільки відносини у цій сфері є публічними, а не приватноправовими. У крайньому випадку, винятком можуть бути справи так званого приватного обвинувачення, а також звільнення від кримінальної відповідальності на основі статті 46 Кримінального кодексу України [3] у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. У такому разі договір за результатами медіації може бути підставою для закриття кримінальної справи, якщо в ньому відображений відповідний аспект. Проте тільки підставою, а не рішенням про її закриття. По-друге, звіт і договір не мають характеру саме процесуального рішення. Кожне кримінально-процесуальне рішення приймається суб'єктом владних повноважень. Ні медіатор, ні сторони медіації не є суб'єктами владних повноважень, а отже, не можуть приймати кримінально-процесуальних рішень.

Отже, медіація не завершується прийняттям процесуальних рішень. Відповідно, медіація не може розглядатись як окрема стадія кримінального процесу.

Тільки за умови, якщо медіація буде закінчуватись прийняттям процесуального рішення суб'єктом владних кримінально-процесуальних повноважень про значущі правові наслідки для подальшого перебігу кримінального процесу, з огляду на формальні ознаки стадій, вона може претендувати на статус окремої стадії кримінального процесу.

Для цього необхідно, щоб у межах медіації існував ще один суб'єкт, який б міг приймати вказані рішення.

Якщо медіація як можлива стадія кримінального процесу функціонувала б між досудовим слідством і попереднім розглядом справи суддею, то таким суб'єктом владних повноважень з компетенцією прийняття процесуальних рішень міг би бути слідчий або прокурор. У випадку розташування медіації між попереднім розглядом справи суддею і судовим розглядом, процесуальні рішення приймались би суддею.

Проте виникає запитання, чи не доцільніше медіацію розглядати як елемент того ж досудового слідства, попереднього розгляду справи суддею чи навіть судового розгляду. Звичайно ж, для них характерні власні завдання. Проте, в принципі, завдання таких стадій, як досудове слідство, попередній розгляд справи суддею, судовий розгляд у загальному розумінні, охоплюють завдання, що стоять перед медіацією.

У нас постає вибір: включати слідчого, прокурора чи суд у коло учасників такої стадії, як медіація, щоб було її можливе функціонування як відносно самостійної частини кримінального процесу, або ж розглядати медіацію як можливе специфічне провадження, процедуру у межах досудового слідства, попереднього розгляду справи суддею чи судового розгляду.

Проте, з огляду на сутність медіації, не можна розглядати слідчого, прокурора чи суд її учасниками. Вони і так приймають остаточне рішення про певні юридичні наслідки медіації у межах інших стадій кримінального процесу. Якщо відкинути цю думку, то поширення повноважень вказаних суб'єктів у межах саме такої гіпотетичної стадії кримінального процесу, як медіація, буде штучним і невиправданим. Видається, що це може бути тільки заради того, щоб формально виділити ще одну стадію кримінального процесу. У такому випадку це вже буде псевдонауковий підхід до проблеми з метою досягнення невиправданого теоретичного результату. Хоч, зрештою, і така думка має право на існування як теоретична гіпотеза.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що медіація не може розглядатись як окрема стадія кримінального процесу. Її доцільніше вважати окремою, специфічною процедурою у межах існуючих стадій кримінального процесу.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Король В. В. Досудове провадження у кримінальних справах: Павч. посіб. — Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. — 228 с.
3. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
4. Коваленко С. Г., Малярсько В. Т. Кримінальний процес України: Підручник. — К.: Юрішном Інтер, 2004. — 430 с.
5. Кримінальний кодекс України; Кримінально-процесуальний кодекс України; Кримінально-виконавчий кодекс України: Офіц. вид. (зі змінами і допов. станом на 15.07.2007 р.). — К.: Юрішном Інтер, 2007. — 664 с.
6. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Павч. посіб. — К.: Істипа, 2005. — 456 с.
7. Микитин Ю. І. Медіація у кримінальних справах: деякі правові аспекти. — К., 2006. — 84 с.
8. Посібник ведучого програм примирення / Відп. за вип. Н. Прокопєнко; Укр. Центр Порозуміння. — К., 2004. — 46 с.
9. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. «Про медіацію у кримінальних справах» // http://www.commonground.org.ua/dld/mediat_pm_ukr.zip Взято з веб-сторінки 01.10.2007 р.
10. Япович Ю. П. Уголовный процесс Украины: Пособие по подготовке к государственному (выпускному) экзамену. — Х., 1998. — 256 с.

Анотація

Микитин Ю. І. Медіація як стадія кримінального процесу: за і проти. — Стаття.

У статті проаналізована проблема можливості функціонування медіації як окремої стадії кримінального процесу. З цією метою зроблено зіставлення медіації з ознаками стадій кримінального процесу та проаналізовано її відповідність таким ознакам.

Ключові слова: стадії кримінального процесу, відповіє правосуддя, медіація.

Summary

Mykytyn J. I. Mediation as a Stage of Criminal Prosecution: pro et contra. — Article.

The article analyzes the problem of the possible operation of mediation as a separate stage of the criminal process. With this aim the author juxtaposes mediation with the characteristics of the criminal process to find out if it possesses the mentioned characteristics.

Keywords: stages of criminal process, restitutive justice, mediation.

УДК 343.985

Г. В. Москаленко

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЕТАПІВ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Умови та характер роботи слідчого, а також окремі завдання, які стоять перед ним, відрізняються один від одного в різні періоди розслідування злочинів. Саме тому під час розробки методики розслідування не можна нехтувати етапами розслідування, які мають суттєвий вплив на характер та зміст криміналістичних рекомендацій.

Зараз питання про кількість етапів розслідування та межі між ними залишаються дискусійними.

Ще у 1959 році Р. С. Белкін виказав думку про те, що процес розслідування усіх злочинів можна поділити на 2 етапи — початковий та наступний. Для кожного з цих етапів, вважав Белкін, характерні свої специфічні завдання, які можна вирішити за допомогою особливих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Найбільш важливими завданнями початкового етапу він вважав такі: 1) орієнтування особи, що проводить розслідування, в усіх обставинах тієї події, яку йому належить розслідувати, з'ясування фактів, які повинні бути досліджені у справі, отримання вихідних даних з метою розгорнутого планування розслідування; 2) збирання та фіксація доказів, які протягом невеликого проміжку часу можуть бути втрачені; 3) встановлення, пошук та затримання злочинця по гарячих слідах. А вже під час наступного етапу розслідування здійснюється збирання, перевірка та оцінка доказів з метою повного встановлення усіх обставин справи [1, 333–334].

Пізніше Р. С. Белкін змінив свою попередню позицію та прийшов до висновку про необхідність поділу процесу розслідування на три етапи: початковий, наступний та заключний.

До змісту заключного етапу, за його думкою, належать процесуальні дії, які проводяться з клопотання обвинуваченого або його захисника, за вказівкою наглядючого прокурора чи керівника слідчого підрозділу органу внутрішніх справ; повторні дії, що проводяться з тих же підстав, а також у зв'язку з поновленням провадження по призупиненій або припиненій справі, повернення справи зі стадії